

7392
Партія Українських Соціалістів-Револуціонерів.

„Боротьбою здобудем ми право своє!“

Др. Карл Реннер.

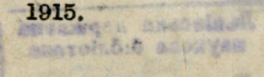
Нація як правна ідея й інтернаціонал.

Переклав з німецького
С. А—енко.

З БІБЛІОТЕКИ
М. ГАНКЕВИЧА

Наклад і друк партійної друкарні.
1915.

ЮЗ(ЧА)6-683

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00425260 (J)

Др. Карл Ренер

ЛНБ України ім. В. Стефаника

Портрет з відомого
С. А. Янко

М. ТАВКЕВІЧ
з відомого

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

168632

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 27780

19, 934
97 45

Нація, як правна ідея, й інтернаціонал.

Многоскладною є проблема нації та доступною для дослідів з різних точок погляду. Хто так, як Отто Бауер в своїй книзі „Національне Питання й соціяльна демократія“ розвиває проблему нації в цілости, той мусить її освітлити зі становища всіх наук, яких предметом може стати нація. Нас займає тепер нація тільки як предмет правного устрою і ми будемо розглядати її виключно лише з сеї одної точки погляду.

Всеж таки мусимо ми, аби упередити евентуальні закиди, перш усього усталити, від чого ми сим разом абстрагуємо, які точки погляду ми сим разом умисно полишаємо на боці і занедбуємо. Нація є предметом фізіологічних і антропологічних дослідів; для цілий таких дослідів розумієть ся її як спільність одного й того самого походження; послідуєть ся питання, о скільки вона є тепер ще расою, коли й через що вона виділила ся з расової спільности та прийняла мимо расового змішання власні окремішні прикмети. Для антрополога й географа є знова нація спільністю осідку, яка займає якусь частину земної поверхні й через те приймає один означений тип — подібно як флора й фауна якоїсь відграниченої земної полоси.

Соціялог, який будує на основі, даній йому повисшими науками, і опрацьовує результати, бачить в нації окремих випадок масового співжиття та досліджує той процес, в яким творить ся силою спільности й осідку та їх історичних перепон, силою історії сих спільностей окремішне, ріжне від иньших форм (н. н. релігії, економічних звязків і т. п.) суспільне життя, яке формує „національну окремішність“. Для нього є нація після дослідів Отто Бауера спільністю характеру й долі, а за посередництвом мови, штуки й літератури стає вона спільністю культурною.

Кожда з отсих форм спільности, які можна відріжнити понятях, витискає на приналежних до неї одиничних незмінні признаки, яких сума й творить власне ту окремішність.

Наукова політика, опираючи ся зі свого боку на попередно згаданих науках, бачить в націях з'організовані або принайменше можливі до з'організування чин-

ники сили, які піднімають ся з загалу людської суспільності, змагають поруч себе й проти себе до власти, а дійшовши до неї, її виконують і таким способом виступають як єдності (одиниці), що виявляють свою волю та розвивають твою діяльність. Нація підняла ся тепер уже зі сфери чисто фізичного факту (спільність крові й осіду) та пасивного почування спільної приналежності до одної цілості (національне почування) в сферу свідомого себе рішення (національна самосвідомість). Вона виступає на світову трибуну як активний чинник і міряє свої сили з переказаними історично акторами, перш усього з державою й церквою.

Сей політичний погляд на націю повстає доперва в тім історичнім моменті, коли нації починають вести політику, коли вони стають, хоч поки-що ще не підметом, але все таки вже окремим предметом історичних подій. В своїй чистій, тушій тілесности (фізичности) існують нації вже від дуже давна, одначе зі свідомістю себе як таких виступають вони активно доперва від не дуже давного часу. І доперва від сього часу існують політичні нації, нації в значінню політичної науки, з огляду на те, що політична ідея нації стоїть в як найтіснішій звязку з нашою темою, себ-то правною ідеєю нації, ми задержимо ся при ній трохи довше.

Зі спільностей крові і мови при кінці старинних віків виростають в повільнім процесі творення на протязі цілих середніх віків сучасні нації. (Французи, Німці, Італійці і т. д.) Вони не творять іще історії, ані як підмет, ані як предмет, історія творить доперва їх. Діяльні спільности тих віків се — церква, потім „regna“ і „civitates“ (королівства й держави), як називано ті державні спільности,¹⁾ які були злучені в „imperium Romanum“, святій римській імперії, врешті поза межами правовірного християнства — держави вретиків і поган. „Regna“ і „civitates“ розділяють області осідку поодиноких націй, церков-же і цїсарства об'єднують нації в одну цілість.

Зовнішнє існування західно-європейської суспільності характеризуєть ся з одної сторони як найпевнішим партикуляризмом, з другої — же сторони представленням про конечність єдності цілого християнства та двояким універсализмом, церковним в лиці папства й світським в лиці римського цїсарства. Якийсь національний чинник не відіграє при твореню держави ніякої ролі.

¹⁾ Див. Jellinek — Das Recht des modernen Staates, т. I.

В отсій атмосфері виростають нації, зростають як язикові й культурні спільности, довго себе самих як таких несвідомі, аж на решті пробиваєть ся в народній пісні і поезії почування спільної приналежности.

Доперва почавши від кінця середніх віків стають нації активними, насамперед Іспанці й Французи, а за ними Англійці, Італійці та Німці.

Їх діяльність провадить їх до двоякого противенства. З одного боку ворохоблять ся вони вгору проти універсалізму церкви й світового цїсарства та відокремляють ся духово й політично від збірного поняття християнства: реформація й боротьба проти Габсбурської світової монархії. З другого-ж боку піднимають ся вони вниз понад партикуляризмом, понад провінціями, вільними містами й верховодячими станами. А сей процес піднимання тріває знова через цілі століття. Цїлковите зірвання з середновічним універсалізмом і подібне піднесення понад становим роздробленням завершує модерну національну державу. Отсе й є процес творення політичної нації. При його кінці нація — се зовсім щось иньшого, як на його початку. Майнеке (Meinecke) ¹⁾ представляє сю ріжницю так :

„Одначе що відносить ся до культурної нації сих давнїйших часів, то її вегетативний характер проявляєть ся власне вже в тім, що вона не впочуває в собі самій ніякого стремління стати державною нацією та сотворити собі національну державу, яка-б обнімала її цілу. Вона могла задоволити ся своїм істнованнем як культурна нація швидше як ті часи, що шукали за можливо найсильнїйшими формами й способами діяльності нації.“

Найрізкіїше сформулюваннє, яке взагалі знайшла побіда політичної ідеї нації, усуваєть ся зпід уваги німецького вченого завдяки монархістичним окулярам боязливости, які носить кождий німецький професор. Тріюмфуюча французька революція знайшла сю формулку та проголосила її в конституції з 1789 :

Суверенність є одноцїльна й неподільна, повна суверенність належить ся нації.

Се значить иньшими словами: Нація, і тільки вона одна, має право і власть виступати в світі активно з власної ініціативи. Нема ніякої иньшої власти понад неї, ані духовної ані теж світської. А все що знаходить ся під нею, має свою власть тільки силою її надїлення або толєровання.

1) Weltbürgertum und Nationalstaat, стр. 7.

І в консеквенції сеї основної ідеї проголошує Манчіні коло половини 19. століття принцип національності з його подвійним домаганням: Кожда нація — одна держава, ціла нація — тільки одна держава.

Отся нова формулка переводить ся в теорії, а пізнійше практично на побовищах середної Європи. Вона по своїй натурі зовсім революційна. Бо-ж дотепер розуміло ся державу цілком інакше: от хочби як посіданням одної династії на подобу земельної власности (Галлер) або як зняряд до заховання християнського світового порядку — рішає не язикова спільність, тільки релігійна — або як здійснене етичної ідеї (Гегель) — ся не є звязана ніякими язиковими або релігійними границями — або ще в який иньший спосіб. Веї сеї чинники й ідеї зістають тепер дезетронізовані, а нація стає просто всесвітньо-історичною особовістю, держава не є нічим більше, як тільки знярядом власти сеї особливости.

Висність нації над державою, як в теорії так і історично, доконала ся менше або більше в протягу 19 столітя. Держави, які ставили їй опір, не хотіли перед нею угнути ся, були переможені оружною силою та втілені до національної держави (Італія, Німеччина), а католицька церков, яка не знаходила в сій системі ніякого місця для себе, була вичеркнена з географічної карти. Нація проголошує гордо: Заки ще існує держава й церков, існую перш усього я.

В підручниках державного права блукають ще дальше веїякі філософічні й історичні теореми про державу, теореми, які намагають ся повязати її теоретично з Богом з монархом, з моральністю, з правом. В практиці життя народів є держава тільки простим знярядом, а іменно знярядом власти, який знаходить ся в руках нації. Тільки одна нація має веї критерії історичної особовости в цілій її повні: „Особовість означає не тільки можливо найширшу автономію, але також і можливо найбільше самовладство й гармонійну єдність та розвиток усіх внутрішних сил і здібностей.“ (Майнеке). І власне допровадити до сього самовладства й гармонії, — ось ціль для якої держава є средством. А средством сього средства є дальше встановлене державою право.

Отсей переворот в усіх понятях є тепер в політичній практиці доконаним фактом, одначе він далеко ще не є зареєстрований в науці, яка не хоче його признати та вагаєть ся отверто висказати те, що дійсно є. Вона опираєть ся так не тільки тому, що через те розвіяла-би ся безслідно ціла височезна піраміда византійських і філістер-

ських пересудів, вона ставить опір може в пієтизму, бо такий погляд (на роль держави) був-би просто ударом в лице для цілої класичної філософії німецької нації, на всякий випадок вона дотепер не здобула ся на відвагу зайняти теоретично до сього погляду власне становище та під ним підписати ся або його осудити.

Нація послугуєть ся отже державним механізмом на те, аби по перше держати під своїм виключним пануванням певний простір земної поверхні та живучих на ній людей, себ-то *fundus instructus* 1) — вона бере отже якусь частину світа й якусь частину людскости на свою неограничену окрему власність — а по друге, аби опираючи ся на сі средства власти, дійти по можности до власти й володіння над иньшими, а навіть над самою людскістю.

Згадана попередно окрема власність — се не тільки певного рода автономія, вона є чимсь більше, вона є суверенністю, яка не допускає понад собою ніякого володаря, ніякого судді та ніякого права. А знова-ж се змагання до власти, се — не самовладство, не самовистарчаємість у власних межах, тільки право до експанзії й обовязок до експанції, право й обовязок, підбивати других.

Отсеї погляд став протягом XIX століття пануючою ідеологією часу, се значить ідеологією сучасних пануючих клас; він формує світ ідей націоналізму, а в найновіших часах національного імперіялізму. 2)

З отсеї політичної ідеї хочемо ми тепер посунути ся до нації як правної ідеї. Без сумніву також і політична ідея містить в собі правні поняття й домагання як наслідки, що впливають з самих основ, і як средства до ціли. Одначе вже зі свого цілого заложеня стоїть нація сама, отся суверенна особовість, не під правом, тільки перед і понад ним. Анї нація, анї її держава не існує от хочби для здійснення божеського світового порядку, або якоїсь етичної ідеї, або права. „Дбати про свою силу, ось — найвисший етичний обовязок держави,“ каже Бернгарді, 3) якого можна вважати

1) Поняття з римського річевого права, яке означає загал більшої скількості перних предметів, становлячих господарську цілість і виступаючих через те, мимо своєї внутрішньої різнородности, як один правний предмет, н. пр. фабрика з усіма буднями, машинами, запасом вугля і т. д., або рільниче господарство з інвентарем, знарядями, запасом наші і т. д.

Пр. ред.

2) Демократичний інтернаціоналізм найдавніших часів, який хотів свободи всіх націй поруч себе, а не панування одної з них над другими, треба добре відрізнити від національного імперіялізму. Гл. Отто Бауер, ст. 413.

3) „Німеччина й найблизша війна“, ст. 20.

провідним німецьким мислителем імперіялістичного націоналізму. Для націоналіста сила, перемога — се все. В картині світа, яку він собі конструує, лежить нація біля нації неповязано й без ніякого сполучника між собою, отже анархічно поруч себе так, як хижі звірі на пустині. Поміж ними існує безупинно на віки вічні Гоббеса *bellum omnium contra omnes* (війна всіх з усіми), обов'язок самозахорання й саморозширення наказує кожній з них, чатувати на сю хвилю, коли вона стане сильнішою, а тоді кинути ся на иньшу націю та її політично поневолити, а що найменше економічно визискати. „Війна — се етична конечність,“ — а не от хочби тільки сумне зло! „Се політичний ідеалізм домагаєть ся війни, міжтим коли матеріалізм її принайменше в теорії відкидає“ (Бернгарді тамже).¹⁾ Змаганя, аби війну зовсім знести, „мусять вважати ся просто неморальними й їх треба нап'ятувати, як негідних людини,“ говорить той сам автор.

Після сих догматичних (релігійних) і моральних засад були Плятон, Ісус, Кант і Толстой великими єретиками.

Зважмо добре, що єї засади являють ся цілковитим запереченєм, що більше просто переверненєм на виворіт цілої німецької філософії, що вони домагають ся спалення на вогні Канта, Фіхтоґо й Геґля, звернім увагу на сю основну революцію, яка доконала ся в німецькім дусі від часів класичної епохи.

Чи ся націоналістична ідеолоґія може вважати ся якоюсь правною ідеєю? Очевидно ні, очевидно ставить вона на місце людської правної спільности — анархічне істнованє поруч себе та боротьбу, на місце правної думки — певного рода філософію хижих звірят. Вона хоче покрити землю касарнями й арсеналами та бачить в них, слідкуючи консеквентно за Бернгардім, етичні заведеня, вона проголошує ремесло вбиваня першою підоймою цивілізації та заблукуєть ся так далеко від природних кратерій вартостей, що відносить ся до насильства, вбійства, нищення, до війни, яка ще покищо є тільки сумним злом, — як до етичної діяльности!

З ідеєю права й гуманности не має все те нічогісінько до діла — воно походить очевидно з тої сфери, до якої ідея правного устрою ще не дійшла та в якій люди знаходять ся ще під панованєм закона диких бестій. І можна зрозуміти, коли Грільпарцер при появі сього на-

¹⁾ Таким способом став-би щасливо Кант провідником матеріалізму! Бернгарді називає автора „Вічного мира“ старіючим Кантом.

прямку думки почув ся приневоленим до жалібного оклику :

Від гуманности через національність до бестіяльства!

А ся ідеологія розросла ся буйно до такої зухвалої, просто попівської нетерпимости, що вона осмілюєть ся осуджувати всякий иньший спосіб думання про націю як ненаціональний та зрадницький супроти нації!¹⁾

Дійсно сумно стояла-би справа з націями, коли-би се мало бути їх останньою всесвітньо-історичною долею, щоби вони вічно чатували й чигали одна на другу неначе хижі звірята, безнастанно час від часу нападали на себе та себе взаємно шматували, аж доки врешті одна за другою не стала-би добичею того народу, який вже тепер має найбільше число рук, а незабаром буде мати й найбільше число багнетів, а власне Китайців. Адже-ж уже Японці доказали, що з усіх добутоків Заходу найшвидше дають ся вивчити вправи карабінами!

Проти націоналістичної ідеології, сеї духової фази одного століття, підняла ся двояка опозиція, одна серед самих пануючих кляс, а друга в поневоленім світі пролетарів.

Вже через те саме, що він бореть ся в лоні самих правлячих кляс проти пануючої науки, придбав собі велику заслугу міщанський мировий рух, який отее вже від десятка літ зібрав довкруги себе з усіх країв всіх прихильників правного устрою в співжиттї народів.

Є се по найбільшій часті ідеологічні елементи, що зводять до купи його прихильників. І так от відгуки релігійних понять про церковний універсалізм, відгомони гуманізму й філософічного космополітизму, традиції клясичної філософії, але потім ще теж і традиції школи вільної торгівлі та старої міщанської демократії.

До сього приходять ще економічні інтереси; як існують оружні промислові підприємства, так знова з другої сторони має багато промислових заводів та торговельних галузей рішучо переважаючі мирні інтереси, а так само більшість учених занять.

Міщанський мировий рух має тепер свою широку, по часті навіть дуже основну літературу. При звученню так ріжнородних елементів не можна сподівати ся спільности всіх поглядів, тому теж поодинокі обосновання й домагання

¹⁾ Клясичним зрадком сього типу „патріотів“ являють ся так добре нам знана партія „в ш е х поляків“ в Галичині, яка вважав „правдивий“ патріотизм своїм виключним моноподем. Не менше монополічним є патріотизм „істинно-руських“ людей. Прим. ред.

відбігають від себе в усіх напрямках. Не вважаючи на се, міщанський мировий рух є всеж таки згідний, що до слідуєчих точок, важних для наших теперішніх дослідів.

Він признає існуючим тепер державам повну міжнародну-правну особовість, одначе ся не є неограничена, отже не є суверенністю в давнім правно-державнім значінню. Держави мають творити поміж собою одну правну спільність, подібно як одиниці в межах держави: вони підлягають одному міжнародному праву, самопоміч є їм заборонена або принайменше обмежена до випадків найкрайнішої конечности; вони мають ставати перед міжнародним Трибуналом для порішення своїх спорів і піддавати ся міжнародній екекуції. Консеквентно посувають ся деякі радикальні приклонники мира дальше аж до домагання світової союзної держави або бодай „Сполучених Держав Европи“, міжтим коли реалісти зпоміж них хотять наближати ся поволі до тої самої далекої ціли дорогою поступенного розширювання будови Гаагського роземного суду.

На перший погляд пізнаєть ся тут відразу духове противенство до націоналізму, хоча приклонники мира не займають ся безпосередно нацією як такою. Держава стоїть не понад, тільки під правом, держава є підданою міждержавного правного устрою, фетиш суверенности є тут повалений з престола!

Коли й існує яка суверенність, то вона прислугує тільки загалови всіх держав, се значить культурній людскости.

А рівночасно визначаєть ся напрямок лінії історичного розвитку: Право підчинило собі спершу одиниці в межах держави, усунуло так зване право п'ястука та заборонило його як каригідну самопоміч. Але ще існує право п'ястука поміж державами, як одиницями міжнародного права. Правний устрій буде аж тоді завершений, коли він заступить право п'ястука поміж державами — правильним процесом міжнародного судівництва та екекуції.

Правда, існує також і тепер щось, що називаєть ся міжнародним правом, існують завязки такого інтернаціонального правного устрою. Але жо само міжнародне право виходить з суверенности поодиноких держав як зі своєї вихідної точки, а тим самим виключає підпорядкованне їх під одну обовязуючу норму, то воно є *lucus a non lucendo* (світлом, що не світить), є *contradictio in adjecto* (суперечністю самою в собі). Міжнародне право вичисляє обовязуючі правні звичаї й умови, але більше нічого. Одначе дійсний правний устрій вимагає стислого підпорядковання під міжнародні норми, судейського рішення та екекуцію. Одначе до сього недостає ще відповідних органів.

Коли допустимо тільки на одну хвилику, що сей правний устрій існує, тоді теперішня держава змінє відразу свою функцію: З позаправного зняряду власти нації стає вона співпануючим і співведучачим членом зорганізованої людскости та її інструментом, а тим самим як такий — знярядом для переведення в життє міжнародного правного устрою.

Звучить се о ціле небо інкше як наука націоналістів, є її цілковитим переверненнем на виворіт, є визисканнем ідеї держави як правної ідеї! Мені видасть ся, що найрізкійше виказав сей рішаючий момент Давид Й. Гіль (Hill) в своїй праці „Організація народів і модерна держава“. Він говорить там: „Коли держава є абсолютна, не має нікого понад собою та не підлягає ніякому зановови, тоді є неможливе зорганізувати народи в правничім значінню, і тоді мусить остати ся на віки вічні стілько чисто самовільних одиниць, які анї не підлягають ніякій управі, анї не дають ся собою управляти, скільки є суверенних держав, через що в області інтернаціональних зносин була-би на віки вічні запевнена анархія“.

І в самій річі є націоналізм ідентичний з міжнародно-правним анархізмом, в самій річі є поняттє суверенности основою й фетишем сього анархізму!

Витворенне догми суверенности сходить ся історично разом з триумфом позитивного права в науці права. Після наук позитивістів право — се не що иньше, як тільки те, що держава встановила або признала. Держава існує перед правом, вона — одинокий творець права, а все иньше зрештою, що хоче се видавати за право, є фантомом, виплодом спекуляції права натури!¹⁾ Засада Юстиніянського коденсу „*princeps legibus solutus*“ (= пануючий звільнений від законів), яку часто зле розуміли, розшираєть ся тут до норми: Держава — се не твір, тільки творець права, „і ти не маєш вірити в иньшого творця, крім мене“. Держава — се той Левіятан Гоббеса, що пожер цілу правну матерію й тепер видає її себе по параграфам. Одиноке завданне науки про право — се збиранне й аналіза сих екскрементів, заняттє, яке означає найглибший упадок науки права.

1) Школа права натури виводила право з певних сталих, незмінних, правних засад, які можна пізнати самим розумом, після яких повинно кермувати ся позитивне, обовязуюче право. Зі становища тих абсолютних незмінних „натуральних“ засад, які очевидно були в дійсности субективними міркованнями дотичного автора, школа ся виступала проти існуючих законів і проти існуючого державного ладу. Її основателем був Голяндець Гюґо Гроціус (XVII ст.), а до неї причислюють ся теж філософи Гоббес, Спіноца і Руссо, в Німеччині Пуфендорф.

Сей погляд доповняє в чудовий спосіб науку, що держава є тільки зрядом нації: Бо через те перестають безправство, насильство, вимушенне, рабунок і вбійство бути злочинами, коли тільки їх допустить ся держава іменем нації, а так званий макіявелізм, який оголушуєть ся інфамією, коли ним послугуєть ся деспот, стає раптом національною чеснотою й етичним обовязком, коли тільки він прикриєть ся фіґовим листком, національного інтересу.

Не тут місце, випроваджувати функції права з економічних відносин, шукати їх починів в класових противенствах і виказувати, і що право, хоч його тепер кожда поодинокка держава по найбільшій часті встановляє й майже все ґарантує, існує а принайменше витворюєть ся перед державою і підлягає змінам незалежно від усіх конкретних держав; воно — се не якась ростица в горшку держави, тільки ліс, в яким кожда держава відмірює собі шучно якийсь ревір, кожда держава, яка сама є витвором і средством права. Тут вистарчає, коли ми сей факт лиш унаглядимо.

Є се заслугою й здобутком мирового руху, чим властиво повинна-би була повеличати ся наука права, що відзискано назад ідею держави як ідею права й що втілено знова державу до універзалу людськості, сим разом вже дорогою реліґійних понять і філософічних наук, тільки наслідком практичної потреби загально-людського правового устрою.

Ідея світової держави й світового мира є тому по своїй натурі супроти теперішньої практики революційна, хоч-би всесвітньо-історичній іронії часами й подобало ся одигнути її в царським маніфест або в грубі книги царських „штатських саятніків“, або розпочати історичні перевороти заводово-дипломатичними конґресами. Таким способом стає чорт без ніякої містики зрядом Бога або, як що хто так воліє, міщанські ангели мира стають післанцями чорта. Було-би нерозумно, ще дальше лековажити собі мировий рух. Він має за собою сей гідний уваги успіх, що сотворив перші завязки міжнародних норм, судівництва й ексекуції. Останним виконавцем його домагань буде вже инша сила.

Друга опозиція проти міжнародно-правної анархії повстала в глибинах народа, в пролетаріяті. Там не завмирало ніколи прастарє й тому святе переконанне про єдність та солідарність людськості. Було се таке саме безсмертне переконанне, як те, що обявило ся в прахристіянстві, як віра в те саме божеське походженне всіх смертних людей, в середних віках як вірне привязанне до христі-

яньської імперії, до одного Бога й одного цїсаря на світі, а в добі нових часів як віддане гуманістичному ідеалови про рівність всего того, що тільки носить людське обличчє. Отсе переконання, яке було передтим тільки почуванням епільности, стало в лицї пролетарського інтернаціоналу активною свідомістю, пізнанням і волею чину.

Знова мусимо ми обмежувати себе. Матеріальних, економічних основ сього інтернаціоналу ми не можемо тут розвивати. Як загально відомі й признані річи допускаємо ми відразу: повсемісну рівнородність економічних відносин в усіх капіталістичних державах усього світа; цілковиту тожсамість (схожість) тілесного, духового й етичного положення, яка сполучає зі собою робучі класи понад всякими державними границями, що більше — через безнестанні мяндрівки їх зі собою переміщує; що раз то дальше поступаюче вирівнування матеріального й ідеального культурного життя, почавши від одягу й мешкання, аж до літератури й штуки, наслідком чого як усяка мода так теж і всякий поважний твір штуки стає відразу універсальним; цілковите переплетення народів зі собою при помочи комунікаційної системи, яка тепер приближила Нью-Йорк до Гамбурга на близшу віддадь, як та, що існувала перед сто літами поміж Гамбургом і Віднем; подиву гідна спільність долі всіх народів, силою якої якась війна в Східній Азії підносить для всіх в Европі ціну склянки чаю, яку вони пють ранком на сніданнє, а кожде балканське замотаннє даєть ся відчувати на грошевих ринках в північній Америці. Усе те мусимо ми тепер полишити на боці, бо тут маємо ми видобути на яву тільки одну однуку основну думку сеї універсальности, а іменно її правничу основу, правну ідею інтернаціоналу!

Вона являєть ся тісно споріднена з міщанською ідеєю мира, вона може просто перейняти від Канта слово про загальну, людську суспільність, що править ся горожанським правом. Також і вона змагає до загального правного й мирового устрою понад народами з виключенням оружної самопомочи, як до своєї окончної ціли. Тільки що вона наступає з більшою ясністю та рішучістю. Знесення держави — чи се має означати усунення всякої правної організації? Ані трохи. Але-ж держава вважає себе в пануючій практиці не за витвір права, тільки за силу, що стоїть понад правом! А право служить їй за средство власти, замість того, щоби вона сама, держава, служила праву. І держава ставить людину проти людини, не признає понад собою людскости, а навіть виступає проти неї з оружем в руках. На скільки правдивою є ся суверенність як характеристична признака міщанської держави,

се значить в теперішніх часах — держави взагалі, на стільки правдиво відкидає її пролетаріят, ізза ображеного права й ізза загроженої людскости. Се знесення — се ніщо більше, як тільки відкинення абсурдного представлення, неначе би се, що якась держава зарядить на основі вишакро-ваної або вимушеної парламентарної ухвали (подумаймо тільки про Пештенський парламент!), ставало вже через те саме „правом“ і надягало на себе його маєстат! Воно ніщо більше, як тільки відкинення ще абсуднійшого пред-ставлення, неначе-би перше-ліпше лліпутне королівство, як от чорногорського Микити, було суверенним і невід-вічальним перед людскістю, мало отже право довільного розкладання світової вогниої пожежі.

Після націоналістичної ідеології — а вона є паную-чою — є держава суверенною державою насильства, яка з людскости робить свою добичу а з права свою нало-жницю. Не дасть ся заперечити, що така держава знаходить ся стало в стані повстання проти людскости й уаурпації супроти права — і тому відкидають її пролетарські маси; тому називають вони кожду завойовницьку війну злочином — міжтим коли націоналісти бачать в ній етичний обовязок.

Пролетарський осуд держави в поняттю націоналістич-ної ідеології відріжняєть ся, як бачимо, від основ думки мирового руху не прінціпіально, тільки що до своїх кон-секвенцій. Що є бунтом і злочином супроти людскости, се вважає також і сей рух за таке, та готуєть всіх, що від сього терплять, до боротьби за найвисші інтереси людскости.

Тому зовсім відмінними є насамперед ті методи, при помочи яких кождий з обох напрямів хоче дійти до мети. Приклонники мира покладають ся на силу аргументів, якою вони хочуть переконати й приєднати для своїх по-глядів тих, що тепер знаходять ся при власти; отже вони звертають ся до зверхників держав, до дипло-матів, міністрів, парламентаристів, а навіть і до військових, аби їх перейняли новим духом. Своїми методами нагадують вони точку в точку утопійних соціалістів і сповняють в питанню мира певно таку саму не до легковаження роль, як тамті що до питання соціального. Соціална демократія, яка зводить національний імперіалізм до знаменника капі-талістичного способу продукції й виміни ¹⁾, бачить в отей практиці й ідеології конечний витвір капіталізму, а в мі-літаризмі та марінізмі його правесну рідню. Як суверен-ність шідриємця в фабриці є причиною й первовзором дер-

1) Карл Кавтський „Дорога до власти“. — Отто Бауер „Націо-нальне питання і соціална демократія“. — Рудольф Гільфердінг „Фінансовий капітал“.

жавної всесильности, так теж і конкуренція на світовім товаровім і закладовім ринку є причиною й первовзором світового зброєння. Тільки повалення існуючої економічної системи може спричинити й таки справді спричинить повалення пануючої державної системи насильства й міжнародно-правної анархії. Се повалення означає також в нутрі держави рівночасно упадок дипломатичного цеху й офіцирської касти з найвисших вершин соціальної власти й поважання — бо нема в історії ніякого прикладу на те, щоби такі касти уступили ся тільки під впливом самого переконання. Для довершення так великого діла закликає соціалізм на історичну арену пролетаріят, подавляючу більшість людського роду, виховує його на здобувця політичної власти та сподієть ся, що диктатура пролетаріяту покладе підвалини міжнародного устрою, положить кінець анархії та запевнить світовий мир.

Було-би се окреме завдання, коли-би ми хотіли розглянути доцільність сеї або тої дороги; воно не належить до нашої теми, яка відносить ся тільки до натури представленого правного устрою. Пролетарський інтернаціонал згоджуєть ся з ідеєю світової держави прихильників мира тільки що до принципу „правний устрій“, але не що до практичного його побудованя. І тепер отсе повертаємо ми назад до нашої головної теми, себ-то до нації.

Мировий рух бере за основу перебудови існуючі держави так, як вони тепер існують. Він не відкидає ні одного з отсих даних будівельних камінїв і приймає кожний, який тільки є, без розбору.

Він відносить ся індиферентно до форм панованя, існуючих в поодиноких державах, сполучає абсолютні монархії й републики, військові деспотії й держави без сталого війська та вважає се за можливе, хоча перед сим перестерігають многоважні свідоцтва минувшини. Навіть Імануїл Кант сумнівав ся, щоби поміж державами міг існувати тревалий мир, аж довго всі вони не будуть мати републиканської форми правління.¹⁾ Поки-що одначе належить припускати, що тільки політично однородні, у нутрі так само свободні публичні організми зможуть бути тревало зі собою злучені. Пролетаріят цілого світа признає й змагає без винятку тільки до одної одинокої форми устрою, себ-то до демократії, та намагаєть ся витворити єю передумову мира також у цілому світі.

Мировий рух приймає також теперішні границі держав так, як вони тепер існують, він переймає географічну

¹⁾ Кант розуміє під сим щось инше, як теперішня міщанська република.

картину світа без ніякої поправки та консервує таким способом мимо своєї волі всяке сто — й тисячлітнє безправство. А що він звертаєть ся перш усього — зі свого вихідного становища впрочім зовсім слушно — до володарів, то він не добачує сього, що існуючі держави гноблять або розділюють народи — згадаймо тільки про польську націю, — що більше, хочуть навіть вичеркнути цілі народи з книг історії. 1)

А тепер ми вже дістали ся до самого ядра нашої проблеми. Соціяльна демократія виходить тут не зі становища існуючих держав, тільки живих націй. Нація являєть ся для неї носителем нового порядку, вона представляєть ся не як держава держав, тільки як спільність народів, як союз націй, вона називає себе не світовою державою, тільки найядернішим означенням „інтернаціонал“, а кінцева стрічка її гимну обіцює нам:

„L'internationale
Sera le genre humain!“
(Інтернаціонал обійме
Весь людський рід).

Поверховна критика твердила про соціалізм, що він хоче зрівнати всі нації після одного шаблону, перетонити їх в якусь одну мішанину народів та викорінити всі нації в подібний спосіб, як-би се націоналіст так радо пробував з кожною сусідною нацією, — алеж се власне сей останній не вважає кожної нації як такої окремою для себе вартістю, тільки хотів-би її винищити в сотках примірників на те, аби лише збагатити один — одніський примірник своєї власної нації загибллю нації иньшої. Соціяльний демократ вважає навпаки націю за щось, що не дасть ся знищити й що не заслугує на знищенє. Жоре назвав нації різнородними скарбницями людської культури, а Отто Бауер впровадив всесвітню — історичний процес пробудження неісторичних націй в науку історії. Події на Балкані, перевороти на Сході потвердили точка в точку тези Отто Бауера. Чимраз більше очевидно стає правда: Нації існували давно перед теперішньою міщанською державою та будуть існувати й по ній.

Міжнародний соціалістичний конгрес перевів у своїй практиці признанє нації як окремої історичної індивідуальности, заступництво виступає після націй, а Поляки з

1) Шкода, що шановний автор не напровадив тут далеко яскравішого історичного прикладу, як приклад польської нації, а власне глибоку трагедію українського народа, якому царат відмовляє навіть права почувати себе нацією, а російська суспільність йде послушно його слідом.

Росії, Австрії й Пруссії виступають там як одна делегація. 1) Тим самим перейняв соціалізм те, що з принципу національності має рацію істновання, та обняв спадщину по щойно минувшім розвитку культури. Далекий від сього, щоби бути ненаціональним або протинаціональним, робить він з націй основні стовпи для своєї світової будови.

Коли так маєть ся справа, то виринає пекуче питання, яка є гранична лінія між соціалістичним і націоналістичним способом розуміння. Чи оба вони не зливають ся зі собою.

Після попередних дослідів ми знаходимо ся в сїм положенню, що можемо сю лінію провести цілком різко: Окрема національна індивідуальність націоналіста є абсолютна, невідвічальна, неповязана з другими, поставлена анархічно поруч з иньшими, полишена самій собі й своїй силі, готова кожної хвилі доконати вбійства на найближшій иньшій індивідуальности та кожної хвилі в небезпеці, бути вбитою якою-небудь иншою.

Національна індивідуальність соціаліста — се член родини народів, підпорядкований цілості, обмежений вправді в еґотичній самоволі загально-людським устоєм, але півночасно ним заґарантований в своїм істнованню й в своїй правній області.

Поміж тою і сею індивідуальністю існує подібна ріжниця, як поміж трогльодитом і горожанином суспільности. Може бути, що хтось завидує трогльодитови його абсолютної неограничености, бо-ж він без сумніву є сувереном, принайменше так довго, доки ніякий сусід не зробить з нього средства поживи.

Говорячи по правничому, нація як окрема індивідуальність є для націоналіста сувереною, а для соціаліста автономною. Відповідно до сього цілком для націоналіста є національна суверенність, а для соціаліста національна автономія.

Автономія припускає вже з гори підпорядкування під одну висшу цілість та самозначенне в її рамках, вона обнімає дві ролі огобовости:

По перше право самозначення в нутрі, повнолітність і власновільність. Зпоміж європейських націй мають право свого внутрішнього самоозначення безсумніву Французи й Англійці. Німці в Німеччині стоять під опікунчою

1) Заводові й спілкові світові конґреси зіставляють ся, як диктує логіка, після існуючих правних і економічних областей, зпоміж яких кожда виказує одноцільність наукової класи й умов праці та економічної діяльности. Сих чисто фахових конґресів не можна змішувати з конґрессами соціалістичними, які відносять ся до загальної світової політики.

властю кількох родин, які виступають за них на світовій арені й не є перед ніким відвічальні, хіба тільки перед своїм богом. Ще острійшою є курателя Росіян. Здобутте національного самозначення є першою заповіддю національного почування — для націоналіста одначе останньою, як що тільки взагалі якою-небудь заповіддю. (Гляди „істинно-русскіє люди“).

Друга сторона національної автономії — се право співозначення що до цілости, співправління в раді народів як нагорода за співвідчинення. На місце самодержавства суверена виступає співучасть у спільнім правлінню в якій вже Арістотель додачує признаку політичної свободи. Ні одна нація не має служити другій, але кожда з них, як остаюча в безпосередних відносинах до світа, цілости, в якій вона є співпануючим членом.

Хоча й нема дотепер офіційного, правничого сформування основної думки інтернаціоналу, то я всеж-таки думаю, що всі його урядження й устроєння опирають ся на сих висше розвинених правних понятях. А їх оцінка з правничої точки погляду показує, що тут по раз перший понято націю як особовість права, а не як витвір самого тільки насильства, що доперва в системі інтернаціоналу стає нація певним своїого істновання членом правного устрою, одним словом, що доперва тут введено в історію націю як правну ідею.

Одначе через таке перетворення нації в правну особовість осягаєть ся очевидно в новий і висший ступінь культури, яка відбігає від культури попередньої так далеко, як часи цивільного процесу від часів права п'ястуга, а до того ще осягаєть ся його так, що притім не потрібує й не буде затрачувати ся ні один культурний елемент, який містить ся в національності.

Користи, які звідси мають нації, є просте неоцінені. Уявім собі тільки ясно, що воно означає: як довго селянин непевний своєї правної сфери, так довго мусить він держати в одній руці лопату, а в другій меч, аби запевнити границі своєї правної сфери, і ні одна година не проходить без небезпеки, що він може стратити майно й життя. Як тільки з заведенням цивільного права встановлено горожанський правний порядок, міг він зужиткувати обі свої руки, цілу свою силу на управління своєї ріллі та через те дорабляв ся до десятикратних і стократних плодів. Чи-ж з нацією маєть ся справа інакше? Тепер мусять вони держати постійно свої найкращі сили, цвіт своєї молоді, в оружнім поготівлю, обертати свої найліпші матеріальні

вартости на приготування до вбійства, а проте не мають ні на одну хвилину певности життя, поносять кожної хвилини ризико знищення! Вони притім цілком похожі на ті споганілі роди звірят, які мусять зужиткувати найбільшу частину своїх житєвих сил на оборону проти зовнішних небезпек у формі панцирного прикриття та скіри з колючками, себ-то на черепах і їжаків. Животінням черепах і їжаків є се життє під охороною панцирних кораблів і штиків і тільки найсумнійше звироднінне людської духовности може таке животінне вважати ще за щось високе й етичне. Як глибоко, як бездонно глибоко впав німецький духовий від часів Канта й Шіллєра!

Коли істнуваннє, правна сфера й співправліннє нації раз уже буде загально-людським правним устроєм запевнене, аж тоді доперва будемо ми мати свободу справдішньої культурної роботи, аж тоді доперва буде скарбниця Жореса вживати ся всіми й усїми збогачувати ся, міжтим коли тепер подавляючі маси народа є виключені зпоміж неї, як самі тільки „комірники нації“ (Отто Бауєр). Зрозуміймо-ж тільки, чого хоче соціяльна демократія. „Її розходить ся не тільки о розвиток нації, але о розвиток цілого народа в націю“¹⁾ І тому називає вона себе в обох напрямках, в зовнійшнім і внутрішнім істнуванню нації, з повним правом **освободителькою народів!**

Зорівнтовані осередним світлом отсех провідних засад, знайдемо ми легко вихід з багатьох спірних питань, в яких ми тепер застрягли.

Ми можемо тепер признати легко й без занепокоєння релятивність національної спільности. Націоналіст бачить очевидно також, що заводи й класи мають спільні інтереси, що наукові й артистичні напрямки, секти й церковні організації витворюють між одною людиною і другою спільности, від яких він не може відсунути ся. А проте не хоче він свого факту признати в області політичної практики. Для нього абсолютню є тільки одна спільність, а власне національна. Кожний нечлен нації вважаєть ся тим просто чужинцем, просто ворогом, з яким входити в тревалий союз є неморально, що більше, є національною головною зрадою. І з другої сторони означає для нього само тільки підчеркнення, що серед членів одної й тої самої нації істнують духові і соціяльні противенства та що вони наслідком свого мусять проявляти ся на зверх, так само тяжкий злочин, як розірваннє нації. Також в отсїм є

¹⁾ Отто Бауєр „Національне питаннє і соціяльна демократія“, сторона 160.

він консеквентний, бо ся абсолютність спільности впливає з її суверенности.

А проте є вона тепер тільки штучно зложеною фікцією. Учені й артисти цілого світа творять уже від давна одну однуку міжнародну республіку духів, хоча кождий з них з окрема має тим більшу вартість, чим виразнійше витиснене на ній знамя його національної культури; і тільки упривілейовані цехові майстри, яких наділила диплом не їх власна вмільсть, тільки державна ласка, відкидають сю республіку. Усі стани, заводи й класи є таксамо міжнародними спільностями, а провадити викази числа міжнародних з'їздів і нарад стає чимраз важне. До сього приходить ще, як правні наслідки сих фактичних спільностей, множество міжнародних урядів і заведень, заложених самими таки державами, уряджень понаддержавної адміністрації.¹⁾ Міжнародні конференції творять і розширяють міжнародне приватне, карне й процесове право і т. д.

Ціла густа сіль понаддержавних спільностей вирівнує й сполучає те, що державні і язикові границі хотять розлучити. З точки погляду суверенности не дасть ся консеквентно цілком подумати, щоби всі ці спільности мали якунебудь фактичну й правну підставу! Бо-ж державна суверенність як теж і національна абсолютність повинні-би властво придержувати ся своєї „заборони злуки товариств“ і з огляду на заграницю. А проте всі ці органічні спільности й спільні організації існують, формують певно девять десятим модерного життя, являють ся найспільнішими фактами світа.

Одначе сим фактам недостає ще тепер рівновартного правного вираження. Воно появило-би ся аж тоді, коли-би всі організації не стояли під зверхного властю від окремих поодиноких держав, тільки станули під управою та юрисдикцією одної висшої загальної спільности. Ані таких інстанцій, ані самої висшої загальної спільности до-тепер іще нема!

Сей факт навчає нас, що існуючий тепер державний лад не є вже більше в силі розв'язати поставлену собі проблему сотворення правної організації поміж живучими тепер людьми! Різноманітні плями красок на політичній мапі дають вже від давна невірну картину світа, картину най-

¹⁾ За приклад нехай послужить „Міжнародний уряд праці“ в Базелі, заснований з одної сторони Міжнародним товариством для законної охорони робітників, а з другої — європейськими державами. Він устроює періодично міжнародні конференції в справі охорони робітників. Вислідом його праці є міжнародна заборона жіночої пічної праці.

примітивнішого, механічного, місцевого відмежування, яка викривлює кольорову й буйну дійсність життя!

Правда, існуючі держави намагають ся відповісти вимогам отсих нових, переливаючих ся через їх границі, форм існування, а власне в той спосіб, що заключають безчисленні умови та хотять піддержати їх всякими варварськими средствами, взаємністю й реторією, але можуть піддержати їх все-ж таки тільки в дуже недостатчній мірі. Свідомо сотворений і творчий міжнародний правний устрій мав-би просто признати міжнародні правні добра як такі та хоронити їх проти відмінної волі опираючих ся держав.

Що тут наведено про держави, те саме відносить ся теж і до націй. Ціла надбудова таких самих і спільних інтересів та заведень, яка піднімаєть ся понад націями, втворює, щоб означити се одним одиноким виразом, західно-європейську економічну й культурну спільність та становить фактичний субстрат інтернаціоналу. Отя спільність, сума, всіх містячих ся у ній спільностей, ставить межі національній спільности, яка не є вже більше спільністю виключною, тільки лиш одною зпоміж многих, одною поруч других. Ніхто не має вже більше можности бути тільки — Німцем, тільки — Французом кождий чоловік може без нараження на ганьбу дозволити собі, бути також і фізиком, також і великим торговцем, також і пролетаром і т. д., але перш усього також і людиною, просто людиною й горожанином культурного світа. І так причисляє себе кождий що до своїх загально-людських, економічних і солідарних інтересів до інтернаціоналу, а що до своїх національних інтересів до нації. Обое вони, як нація, так теж і інтернаціонал, є отже релятивними, а не абсолютними спільностями, а проблема організації світа полягає тепер в тім, щоби відмежити компетенції інтернаціоналу від нації.

За наших днів стоїть справа ось як: Світ розсипаєть ся у своїх вязаннях; земля пошматована на ворожі, відбарикадовані від себе країни, людськість роздерта на узброєні товпи людей, що загрожують себе заїмно мордом, міжнародним правним станом є анархія! В дійсности одначе краї та народи повязані зі собою тепер тіснійше, як коли небудь, та тужать до загального миру й його запоруки через загально-людський правний устрій! Отя суперечність кличе до неба. Розходить ся тут не о менше й не о більше, як нову організацію світа. Новий універзал хоче повестати!

І два чинники є покликані до того, щоби його сотворити. Нация мають бути тими стовпами, на яких він опреть ся; але пролетаріят цілого світа є наслідком еконо-

мічних і духових умов свого існування покликаний до того, щоби перевести сю ідею в життя своєю невипущою боротьбою, причім приходять йому на поміч цінна робота прихильників мира. І що до сього не може заходити ніякий сумнів: Кляса, яка одержала се післанництво від історії, яка мусить перемінити мрію найбільших духів у дійсність, привернути людському родови назад його єдність та засновати на землі царство пртва й мира, ся кляса носить на своїм чолі найвисше історичне посвяченне.

І вона здобуде собі ту високу заслугу, що виратує й підніме з низин бестіяльства національну думку назад до хрустально-чистої гуманітарности, вона піднесе націю з пропасти звироднілої філософії хижих звірат до вершин правної ідеї.

* * *

Коли ми повернемо з великої світової арени, на якій виступають національні держави, назад дому і призадумаємо ся нашою много національною державою Австрію, то поражає нас відразу факт, що вона взагалі існує. В пору творення національних держав в Середній Європі, в літах 1848 до 1870, було право до існування Австрії як многонаціональної держави в пануючій свідомості сучасників фактично заперечене, воно знов-же оспорюють ся тепер, коли такий самий процес відбуваєть ся на полудневім Сході Європи. Націоналізм, як що тільки він поступає консеквентно, не може вести себе інакше, він мусить заперечувати право многонаціональної держави до існування та, оскільки лиш виступає отверто, будувати свою політику на її зруйнованню. 1) Усі всенаціональні рухи, великонімці й всенімці, вшехполяки, 2) великосерби, великорумуни, всі відміни ірредентистів мають перед обличчєм пануючої ідеології все слухність за собою. Коли-би націоналізм навіть і відступив теоретично від сеї консеквенції або коли-би він, в першім випадку своєю неясністю й замішанням, а в другім половинністю й нещирістю своєї політики, всеж-таки те саме в практиці, а власне винищення й розстрій держави народів, її пожалування гідний упадок після безконечного нужденного животіння. Адже-ж не є нам незнана ся

1) Клясичний приклад сього: найновіший соромний, просто без історичної аналогії ганебний напад Італії на свою понад тридцятилітню союзницю, Австрію. Прим. ред.

2) Панславистів зачисляєть ся тут неслухно, бо нема одної славянської нації. (Шановний автор не добачує, що т. зв. панславизм є в сути річи замаскованим панрусизмом, який всі інші славянські нації вважає тільки за ріки, які мають вліяти ся в російське море). Прим. ред.

відражаючість, наскудність, нужденність тих національних партій, які не згажують ся признавати ся ні до держави ні до нації, а руйнують рівночасно як державу так і націю, які виставляють себе раз перед державою за патріотів, а другий раз нацією одночасно за радикальних противників держави, від першої приймають ордери, а рівночасно від другої лаврові вінки.

Коли яка многонаціональна держава попадеть ся під провід або принайменше під духовий вплив націоналістичних партій, то вони переносять анархію й варварство, які тільки час від часу проривають ся в міжнароднім праві, в область щоденної адміністрації. І швидко теж досягають плоди.

Правда — нації в нутрі якоїсь держави знаходять ся в тім прикрім положенню, що одна державна власть не може бути просто знярядом влади для всіх них одночасно. Тому-то й полягає зміст усіх тих боротьб на тім, щоби захопити в свої руки якусь частину сеї влади, чи-то через відібраннє її в просторі, чи-то через виділеннє її по функціям, отже чи яку провінцію, чи якесь міністерство, намісництво або тільки навіть якусь посаду карцелярійного помічника. Предмети національних здобутків редукують ся таким способом серед певних обставин до найемішвійших дрібничок, боротьба хитаєть ся тому сюди й туди поміж найвисшою визвольною боротьбою й найнизшою нагінкою за посадами, поміж державною зрадою й візантинізмом, поміж отвертим бунтом і потайним повзаннем на взаводи.

Ще гірше представляєть ся справа, від того що тут боротьба видвигає цілком иньші средства як там. Боротьба поміж державами при помочи смертоносної зброї — се коротке змаганнє, побіда й програма, обі вони можуть мати визвольний та запліднюючий вплив. Отєї средства боротьби для позитивної перемоги в державі народів недопустимі, і національні партії є обмежені на те, щоби вимушувати одна на другий концесії дорогою ставлення собі перепон.

Перейдїм арсенал зброї, яка знаходить ся у нас в ужиткованню від пятьдесять лїт: абстиненція, резистенція, бойкот, обструкція! Отже є злочасною прикметою сьго спору, що його можна провадити тільки дорогою взаїмного спинювання культури, дорогою спільного спинювання державного життя.

Він не визволяє, він тільки винищує. А найбільше розпучливе в нїм се те, що він не може сам із себе дійти до якого-небудь кінця! Не щоби через злу волю або лиху долю, але через свою власну істоту.

Якраз ся обставина заслугує на особливу увагу.

Кождий правний спір як теж і кожда воєнна боротьба має своє закінченнє. Всякий правний спір провадить до вироку й сей витворює *res indicata* (справу порішену,¹⁾ кождий оружний бій кінчить ся задачею побідженого. Зпоміж сих обох розв'язок ні одна не має з правила примінення в боротьбі національностей у нутрі держави. Рішення на полі битви є для неї недоступне; а знова проти правного розграничення ставить ся націоналізм опором, бо-ж він по своїй суті є ніщо більше, як тільки й виключно політикою сили! Національна партія, якої одинокою рачією істновання є боротьба о власть, не може заперечити свого власного істновання та захотіти міжнародного правного устрою, бо-ж сей мусів-би зробити її цілком злишньою. Коли-б отже кождий член партії був як людина так благородним і так розумним, що бажав-би мира, і так розважним, що заключив-би в якійсь дискретній комісії мир, то як тільки він поверне назад до своєї політичної функції та отворить уста, він мусить зараз-же виречи ся щой-го заключеного мира. Ми вже десять разів перековали се про те, що всякі з трудом склевні угоди — се пивничні рости, які вянуть, ся тільки покласти їх на сонце.

Хто хоче довше ще піддавати себе самообманови? Треба сей факт зрозуміти в його цілковитій консеквентности, в цілій жорстокості неволюмої логіки, треба його все на-ново голосно проголошувати. Многонаціональна держава не може бути державою національних партій, як що вона не хоче просто приспішити свого розгляду.

Та тут ось виринає грізна суперечність: Теперішня держава може бути тільки міщанською — а націоналізм є тепер ідеологією міщанства. Коли-ж вона може бути тільки міщанською а знов-же не може рівночасно бути міщансько-національною — тоді вона власне й не має змоги істнувати.

А проте вона всеж-таки існує! — Мимо тріюмфального походу націоналізму живуть собі Швайцарія й Бельгія²⁾ спокійно дальше, а Австрія перебула-ж дотепер щасливо найвиспі періпетії націоналістичного духа!

¹⁾ Дотично теза римського процесового права звучить: „*Res indicata ius facit inter partes*“ (Справа порішена витворює правний стап поміж обома процесовими сторонами). Прим. ред.

²⁾ Мова тут про внутрішні відносини Бельгії, яка стала жертвою історичної трагедії не наслідком націоналістичних тенденцій з внутр або зовні, тільки наслідком свого географічного положеня. Пр. ред.

Пояснення цього факту заключається вже в першій частині наших висновків. Модерний світ є тепер в рівній мірі інтернаціональним як національним, що більше, він стає фактично з кожним днем тим більше інтернаціональним, чим більше він робить ся модерним. І мимо всякої, в даній хвилі противорічної позірності, є поневолені кляси також у своєму способі думання інтернаціональні, а сей їх спосіб думання змінюється разом і зростом їх клясової свідомости.

Тільки той, хто зрозумів релятивність національної спільности, зрозуміє, чому такі держави як Австрія можуть тоді, коли в свідомости переважає національна сторона, опинити ся над берегом пропасти, а навпаки тоді, коли візьме верх сторона інтернаціональна, виступати несподівано в повні забезпеченої сили. Тільки той зрозуміє яким способом Австрія вважається раз за так здорову й сильну що могла-би притягнути й прийняти в себе народи на півдні Сходу, а другий раз зараз-же потім знаходить ся позірно в небезпеці, що її здобуде й поділить поміж себе коаліція маленьких сусідів.

І се не є тільки двоякого рода позірність, се є справдішня альтернатива, перед якою сю державу поставила історія! Лепше кажучи: перед якою вона її тепер правдоподібно ще ставить, як що тільки на свободу вибору вже не запізно.

Ціле питання полягає в отсїм, чи ті, що є відвічальні за долю держави, будуть мати на стільки сили й відваги, щоби заявити ся отверто, з ясною ціллю, без викрутків і без концесій за інтернаціональність, за сим одиноким даним життєвим принципом многонаціональної держави та після нього й ділати з залізною консеквентністю. Заявити ся за інтернаціональність, се значить — заявити ся за міжнародним правним устроєм на основі національної автономії та закінчити національні боротьби о владу розв'язним ореченням національного права. Національні партії не згодять ся на компроміс національного права без обов'язуючого судейського оречення когось третього й без нього ціла справа пропала-би. Сього третього можна випровадити на арену діяльности тільки тоді, коли збереть ся всі інтернаціональні чинники краю. Після всього вище наведеного належить туди перш усього пролетаріят, одначе — річ певна — не тільки він сам; якраз наймодерніші групи буржуазії, промисловці й аграрії, стоять найближше до думки національного мира, найдалше від неї стоїть дрібне міщанство та з самої вже традиції партикулярна велика земельна власність отже верстви, яким державна власть записала себе тепер з душою й тілом.

Опісля-же треба поставити національні партії перед енергічне або-або. Завдяки релятивності національного моменту є вони рівночасно в такій самій мірі й буржуазними партіями з економічними й соціяльними потребами як підприємці супроти робітників, як аграрії супроти промислової верстви, а як такі є вони поміж собою вже тепер в сути річі залучені не вважаючи на всякі язикові й національні противенства. Як-жеж-би тепер розбудити сю дримаючу інтернаціональність та підняти її понад поріг свідомості? Безоглядна заява державної влади, що вона, що-би там не наступило, буде переговорювати тільки з інтернаціональними класовими групами, безвідкличне засудження самих тільки національних партій на парламентарну безсильність, навіть коли-би мусіло ся через те стягнути небезпеку конфліктів, проголошення всіх тих, що противлять ся національному правному устроєви, такими, якими вони справді й є, себ-то ворогами й грабарями сеї держави, все те мусить в протягу короткого часу потянути з конечністю за собою нову орієнтацію міщанської публичної опінії.

Все те одначе буде мати свій вплив, розумієть ся само з собою, тільки під сею передумовою, що державна власть візьметь ся поважно за справу національної автономії та схоче її перевести при помочи всіх тих жертв, яких ся справді від неї домагаєть ся. Тоді одначе мусить вона уложити теж і зовсім иньші проєкти, як ті, що їх щойно недавно оповіщено ¹⁾. Вони є зразковим прикладом взаємної нещирости, всесторонньої половинности й не так то трудно виказати, що вони умисно оминають властиву проблему.

Після висказу Майнеке ядро національної проблеми — се „особовість нації“, її змагання до сього, аби бути введеною до держави, як окрема індивідуальність. В усіх дотеперішних проєктах не виступають ні Німці, ні Чехи як нація — навіть саме се слово оминаєть ся здалека та говорить ся тільки про „мови“. Націю виставляєть ся тут не як самодіяльний правний підмет, тільки як предмет державної опіки, та й то ще не в її зорганізованій цілости, тільки як невисказаного виразно вживача ріжних заведень. В такий спосіб закладаєть ся хиба якийсь дим сиріт для безпомічних дітей, в такий спосіб не заспокоюють ся нації.

Так існують ціє. кор. університети для Чехів, для Німців, так існують академії штурк для Чехів і Німців, так віддаєть ся уряди й інституції, які остають ся й на далі цієсарськими, в службу Чехів або Німців в той

¹⁾ Мова тут про проєкт німецько-чеської угоди.

спосіб, що приписуєть ся їм якусь означену урядову мову! Яке свідоме легковаженнє! Народи, які неначе шукають свого власного говподарства, дістають в присвятї начиння з яких кормить ся їх для відчпного як яких жебраків з під монастиря, а потім ще питають їх здивовано: „Ви-ж маєте що їсти, чого-ж властиво ще хочете?“

Признають ся дорогою приктики й все з застерженем відкликання посади, місця при почті, при намісництві, а навіть і міністеріяльні теки! Одначе ніщо з того не стає власністю нації, якою вона могла-би свобідно диспонувати, все те — лише „концесія“ до певного часу, хвилевий „стан посідання“, який може бути завтра самовільно відібраний.

А національним партіям се в сам раз на руку: Се приневолює їх держати постійно на поготівлю бовву дружину для оборони стану посідання. Якраз отся непевність стану посідання — се для них справдішний рай, бо се розкриває можливість щоденних пересунень стану посідання, здобутків та втрат, а одно й друге — сеж знамениті нагоди до політичного геройства. І кожда нація має свої дві групи героїв, зпоміж яких одна грає на звижку, друга на знижку, а обі спекують своїми методами на національні лаври.

А так само вигідним є такий стан і для бюрократії, яка все ніби-то дає, а властиво не дає на стало нічого, яка таким способом піддержує дитячу фікцію одної цілком одноцільної австрійської бюрократії, обманюючи так і себе й корону, а в дійсности є властиво розбита на національні воюючі зі собою табори або ліпше кажучи, гнізда інтригантів.

Дійсна правда така, що всі, не маючи ні охоти ні здібности продовжати розвязку проблеми, заключили мовчки зі собою компроміс на тимчасову анархію аж до часу, доки якийсь припадок або якесь замішанне в заграничних справах не розітне того вузла на двоє.

Отсе є тайний устрій наших публичних справ, а державні мужі, які про се знають, одначе замовчують та правлять дальше державою на таких основах, заслугоють на шовковий шнурок.

Державна власть не обійдеть ся без конечности потягнути межу поміж національними й інтернаціональними компетенціями та віддати великодушню національну компетенцію націям, уконститутованим у правно-державні особовости, а компетенціями інтернаціональними управляти енер-

гічно й одноцільно з державною радою сама. Коли вона сама собі відмавляє силу до сього, то самаж вона заперечує право істновання многонаціональної держави, коли вона не може знайти на те часу, то дає сусідам час до переведення иньшого рода розвязки. Треба тепер перейти через Рубікон, бо інакше треба буде пізнійше переходити через Галіс.

Як часто ще маємо ми по роках 1890, 1897, 1901 і 1914 робити досвід, що дотеперішня дорога — непроходима, що дотеперішня метода — фальшива? Як часто ще мусимо ми випробовувати, що навіть і тоді, коли на такій основі виторговано (хитро—мудро) від національних партій щасливо якийсь компроміс та зведено сніпок до столу, і тоді вибухає за якийсь час анархія з подвійною силою?

Чи-ж не відмінювали ми від часів Таафого 1) всі можливі формулки одно — дво — і мішаної язичности урядників та урядів 2), непаче той свіжо впечений гімназист, що все наново бубнить з гори на долину всі шість латинських відмінків? І ми все ще таки не знаємо, що всі ті можливі випадки не дають ні націям ані навіть поодиноким членам нації ніякого суб'єктивного права ні ніякої національної запоруки, а отже минають ся з ціллю? А ми все ще відміняємо правила урядової мови в той час, коли самі нації хотять стати органічними членами держави? Через цілі десятиліття доїть правительство козла, а нації підставляють решето, от процес, який цілком природно кінчаєть ся все наново взаїмним розчарованнем і лайкою.

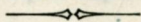
А з одного великого прикладу з 1905 року 3) не вчимо ся нічого! Ми не хочемо зрозуміти сього, що з того розпучливого положення може нас випровадити тільки одно, а власне широко закровна, конституційна робота!

1) Граф Едвард Таафе, одноліток і пріятель цісаря Франца Йосифа I, стояв на чолі кабінету два рази: 1868—1870, а потім 1879—1893. В своїй програмовій промові 1779 року проголосив він як свою ціль — погодженне національностей, і стремів до сеї ціли дорогою численних язикових розпорядків, опираючи ся притім на клерикальних Німцях, Чехах, Поляках і Словінцях. Відіімченє чеських та словінських країв — се головню його заслуга. Инші німецькі партії поборювали його завзяту. Прим. ред.

2) Гляди про се мою брошуру: „Питанне урядової мови й соціяльна демократія“.

3) Мова тут про переведенне виборчої реформи до австрійської державної ради на основах загального, рівного, безпосередного й тайного права голосовання, причім узгляднено (що правда в дуже недостатчній мірі) національні потреби населення. Прим. ред.

Величезна конституційна праця над сотворенням національної автономії мусить бути нарешті вже зроблена! По перше справи вже до неї дозріли й мільйони кличуть за розвязкою. По друге став протяг часу, якого нам уділяє ще історія, застрачаючо коротким. І мене кормить висловити тут вдруге ту острогоу, якою я закінчив передмову до моєї праці „Боротьба націй“: Тепер йде о те, аби ділати, бо інакше будуть завтра иньші кидати жереб над нашими шатами!

Вийшли з друку такі книжки:

М. Михайленко — Національне питання в Росії й війна.

М. Михайленко — Росія й Україна.

М. Михайленко — „Визвольні Маніфести“ російського уряду в теперішній війні.

Юрій Ручка — Російські соціалісти й теперішня війна.

М. Залізняк — Самостійна Україна — несоціалістичне гасло?

М. Залізняк — Українці, Росія й війна.

М. Драгоманів — Чудацькі думки про українську національну справу.

М. Драгоманів — Листи на наддніпрянську Україну.

М. Драгоманів — Віра і громадські справи, друге українське видання.

М. Лозинський — Українська Галичина — окремий коронний край.

К. Кавтський — Національність й інтернаціональність.

К. Кавтський — Національна держава, імперіялістична держава й союз держав. — Дмитро Сметанка — Соціалізм, завойовницька політика, патріотизм і націоналізм.

В. Лібкнехт — Чи Європа має скозачіти?

Ф. Ляссаль. — Програма робітників.

Ф. Ляссаль. — Про суть конституції.

Др. Осип Назарук: Що се є: суспільні класи, боротьба класе, буржуазія, пролетаріят, капіталізм і організація?

В. Рюминський — Повстане селян в Англії, друге українське видання.

Ф. Волховський — Казка про салдатську душу, друге українське видання.

Ф. Волховський — Казка про несправедного царя, друге українське видання.

Ф. Волховський: Як мужик став довжником у всіх.

Чи є тепер панщина?

В. Швачка — Чому позичали віру?

Х. Житловський — Соціалізм і національне питання.

К. Реннер — Національна справа, імперіялізм і соціалізм.

К. Реннер. — Нація, як правна ідея, й інтернаціонал.

А. Бах — Цар — Голод, друге українське видання.

В німецькій мові вийшли:

Georg Ruczka: Die russischen Sozialisten und der gegenwärtige Krieg.

Georg Ruczka: Die französischen Sozialisten und der Krieg.

В „Політичній Бібліотеці“ вийшли:

Л. Василенко — Світова війна.

С. Томашівський — Галичина. Політично історичний нарис з приводу світової війни.

М. Лозинський — Утворення українського коронного краю в Австрії.

Друкують ся або готують ся до друку:

Н. Андреев: Початки релігії.

Ж. Жорес — Батьківщина і робітництво.

М. Борисов — Соціалізм і проблема національної автономії.

К. Ляйтнер — Імперіялізм московського народу.

Е. Пернерсторфер — Про новітній націоналізм. Національна справа й Партія Соціалістів-Революціонерів.

Галичина й її національне значіння для України.

Е. Бернштайн. — Інтернаціонал робітничої класи й європейська війна.

І. Сокира — Хай Європа козачіє!

М. Драгоманів — Рай і поступ.

М. Драгоманів — Старі хартії вольности.

70862

0,25

С/О. 19 87

79.937

- М. Драгоманів — Про неволю віри.
- М. Драгоманів — Оповідання про заздрих богів.
- М. Драгоманів — Швайцарська республіка.
- Вандервельд — Ідеалізм в марксизмі.
- Л. Шишко — Оповідання з московської історії.
- Частина I—III.
- Л. Шишко — Робочий народ і державний лад.
- Національна справа в Росії й як її поладити.
- Боротьба за землю і волю в Росії.
- Що таке свобода й як її здобувати.
- Від самодержавства до народоправства.
- Панщина й її упадок в західній Європі.
- Французька армія під час великої революції.
- Славетні дні турецького війська.
- В. Винниченко — Боротьба (оповідання).

18

168 632

79.937